

**ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ ПЕДАГОГІЧНИХ
УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ЗАСОБАМИ
ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

У статті розкрито суть поняття «професійно-комунікативна компетентність майбутнього економіста» як інтегративного особистісного утворення людини, що дозволяє їй здійснювати своєчасні й адекватні комунікативні дії в різних ситуаціях професійної взаємодії в галузі економіки. Проаналізовано результати експериментальної перевірки педагогічних умов формування цієї компетентності у студентів вищих економічних навчальних закладів засобами інноваційних технологій.

Ключові слова: професійно-комунікативна компетентність, майбутні економісти, педагогічна умови.

В статтє раскрыта сущность понятия «профессионально-коммуникативная компетентность будущего экономиста» как интегративного личностного образования человека, позволяющая ему осуществлять своевременные и адекватные коммуникативные действия в разных ситуациях профессионального взаимодействия в области экономики. Проанализированы результаты экспериментальной проверки эффективности педагогических условий формирования этой компетентности у студентов высших экономических учебных заведений средствами инновационных технологий.

Ключевые слова: профессионально-коммуникативная компетентность, будущие экономисты, педагогические условия.

The essence of the concept “professionally communicative competence of the future economist” as an integrative individual shaping which allows to perform adequate actions in time in the situations of professional interaction in the sphere of economics is revealed. The results of the experimental checking of pedagogical conditions of this competence forming among the students of higher educational establishments by means of innovative technologies are analyzed.

Key words: professionally communicative competence, future economists, pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Інтенсивне реформування вітчизняної економіки, яка є системоутворювальним компонентом сучасного суспільства, висуває нові вимоги до підготовки фахівців для цієї галузі. У зв'язку з цим одним з основних завдань вищої професійної освіти є підготовка висококваліфікованих економістів, які вільно

володіють своєю професією, прагнуть до постійного фахового самовдосконалення й уміють забезпечувати ефективне спілкування з різними діловими партнерами. У сучасних наукових працях здатність фахівця здійснювати ефективну комунікацію з іншими людьми і приймати на основі врахування її результатів компетентні рішення відбивається в понятті «професійно-комунікативна компетентність». Це зумовлює необхідність розв'язання проблеми формування зазначеної компетентності в майбутніх економістів в освітньому процесі вищих навчальних закладів.

Шукаючи нові ефективні шляхи підвищення якості професійної підготовки студентів економічного профілю, слід відзначити, що значні резерви щодо формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців мають сучасні інноваційні технології. У свою чергу, це доводить доцільність вивчення проблеми формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх економістів засобами інноваційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить, що окремі аспекти порушеної проблеми було розкрито в дослідженнях різних учених. Так, у наукових працях визначено: теоретично-методологічні основи впровадження компетентнісного підходу в освітній процес навчальних закладів різного типу (А. Андреев, В. Болотов, В. Булгакова, І. Зимня та інші), співвідношення між поняттями компетентності й компетенції (Н. Бібік, С. Бондар, І. Сергеев, В. Краєвський, І. Родигіна, А. Хуторський), роль комунікації в різних сферах життєдіяльності сучасної людини (Г.Єлізарова, М.Каган, В. Крисько, А.Петровський), суть, роль і значення професійно-комунікативної компетентності (Г. Бірюкова, Л. Знікіна, І. Новгородцева, Т. Тихонова), сучасні вимоги до підготовки майбутніх економістів і специфіку здійснення їхньої професійної підготовки (Ю. Белокопитов, Т. Колбіна, Г. Панасенко, В. Стрельников та інші).

Разом із тим результати досліджень і практика вищої школи переконують, що рівень названої вище компетентності у студентів економічного профілю є недостатнім для задоволення зростаючих потреб суспільства, а потенціал інноваційних технологій в освітньому процесі ВНЗ використовується слабо. Актуальність зазначеної проблеми посилюється виявленими у процесі дослідження

суперечностями: між об'єктивною потребою суспільства у фахівцях, які володіють професійно-комунікативною компетентністю, і недостатнім рівнем її сформованості в майбутніх економістів; між педагогічними можливостями інноваційних технологій як засобу формування цієї компетентності у студентів економічних спеціальностей і слабким їхнім використанням в освітньому процесі вищого економічного навчального закладу. Тому постає потреба у визначенні педагогічних умов формування професійно-комунікативної компетентності студентів економічного профілю й перевірці ефективності цих умов на практиці.

Мета статті – проаналізувати результати експериментальної перевірки визначених педагогічних умов формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх економістів засобами інноваційних технологій.

Як свідчить аналіз наукової літератури, професійно-комунікативну компетентність фахівці визначають як важливу складову частину професійної компетентності фахівця, що дає йому змогу здійснювати професійне спілкування і сприяє особистісно-професійній самореалізації у професійно-комунікативній діяльності (І. Новгородцева); об'єктивно необхідну здатність до встановлення ефективної взаємодії з її суб'єктами на основі партнерства, взаєморозуміння, співробітництва і взаємодопомоги (Т. Тихонова), систему екстрафункціонального забезпечення професійних функцій спеціаліста, вираженого в готовності та здатності людини до комунікативної діяльності в різних професійних галузях та з представниками різних культур (Л. Знікіна) тощо.

Необхідно підкреслити, що професійні обов'язки фахівців у різних трудових сферах суттєво відрізняються. Тому для з'ясування суті і змісту професійно-комунікативної компетентності економістів враховувались специфіка їхньої професійної роботи, а також основні вимоги до фахової підготовленості представників цієї професії, в тому числі й до рівня сформованості комунікативних характеристик особистості, визначених у відповідних державних нормативних документах і наукових працях фахівців в економічній царині. На підставі цього зроблено висновок, що *професійно-комунікативна компетентність майбутнього економіста – це інтегративне утворення, що дозволяє фахівцю здійснювати*

своєчасні й адекватні комунікативні дії в різних ситуаціях професійної взаємодії в галузі економіки та забезпечувати постійне самовдосконалення й самоосвіту в професійно-комунікативній царині.

На підставі викладеного зроблено висновок про необхідність формування у студентів вищих економічних навчальних закладів професійно-комунікативної компетентності, що, у свою чергу, передбачає створення сприятливих для цього педагогічних умов.

З огляду на це в нагоді стали праці науковців (С. Рубінштейн, Р. Немов, К. Платонов та інші [1; 2; 3] та ін.), у яких доведено, що важливою передумовою успішного формування професійної компетентності фахівців, в тому числі й професійно-комунікативної компетентності, є розвиток професійної спрямованості особистості, адже така спрямованість забезпечує усвідомлення людиною соціальної значущості обраної професії, прояв нею активності на шляху до професійного становлення й, зокрема, мобілізацію зусиль у напрямку оволодіння знаннями, вміннями, професійно-особистісними якостями, необхідними для майбутньої діяльності в економічній галузі. Проте під час проведення пілотажного дослідження високий рівень сформованості професійної спрямованості продемонстрували тільки чверть опитаних студентів. На підставі цього зроблено висновок про те, що *першою педагогічною умовою* формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх економістів *є забезпечення розвитку їхньої професійної спрямованості.*

У процесі проведення дослідження також встановлено, що ефективним засобом формування професійно комунікативної компетентності студентів є сучасні інноваційні освітні технології. Причому успішне формування цієї компетентності у студентської молоді можливе тільки в тому разі, коли здійснюється комплексний вплив на свідомість, почуття й поведінку майбутніх економістів. Однак, за даними пілотажного дослідження, інноваційні технології використовуються у вищій економічній школі нерегулярно, причому їхнє застосування не зорієнтоване на цілеспрямоване формування професійно-комунікативної компетентності. З урахуванням цих даних і рекомендацій науковців (Г. Селевко, Л. Капустіна, Г. Копил [4; 5; 6] та ін.) було визначено, що другою педагогічною умовою

формування зазначеної компетентності у студентів економічного профілю є поєднання в освітньому процесі вищого економічного навчального закладу інформаційно-комунікативних, операційно-практичних і розвивально-рефлексивних технологій, які дають змогу здійснювати комплексний вплив на формування професійно комунікативної компетентності.

З метою практичної перевірки ефективності визначених педагогічних умов було організовано педагогічний експеримент, який проводився протягом 2007-2012 рр. зі студентами 1-5 курсів факультету міжнародних економічних відносин і факультету обліку й аудиту Харківського національного економічного університету економічного факультету, студентами факультету економіки і менеджменту і факультету менеджменту й економічної кібернетики Криворізького економічного інституту Київського національного університету імені В. Гетьмана. Для участі в експерименті було створено експериментальну (279 осіб) й контрольну (277 осіб) групи студентів. До експериментальної роботи було також залучено 63 викладачі.

На етапі формувального експерименту в експериментальній групі студентів впроваджувалися зазначені умови формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх економістів. Визначені педагогічні умови реалізовувались у процесі навчання студентів таких навчальних дисциплін: іноземна й українські мови, педагогіка, психологія, основи менеджменту.

Відповідно до першої з визначених педагогічних умов, у процесі проведення експериментальної роботи забезпечувався цілеспрямований розвиток у майбутніх економістів професійної спрямованості. З цією метою проводились лекції, семінари, бесіди на відповідну тематику («Сучасні кваліфікаційні вимоги до підготовки майбутніх економістів», «Складання програми фахового становлення студентів економічного профілю», «Роль ділового спілкування у роботі економіста» тощо), організовувались диспути, «круглі столи», обговорення проблемних фахових ситуацій («Як навчитися розбудовувати ефективну комунікативну взаємодію з колегами й діловими партнерами?», «Чи можна стати компетентним економістом без засвоєння комунікативних умінь?» тощо). Крім цього, майбутні фахівці

залучались до участі у студентських науково-практичних конференціях («Сучасні тенденції розвитку вітчизняної економіки», «Мій шлях до професіоналізму» тощо).

Така робота допомагала студентам краще усвідомити майбутні професійні обов'язки, визначити на цій основі свої індивідуальні цілі, а також стимулювала розвиток потреби щодо досягнення їх на практиці. Вжливо відзначити, що викладачі багато уваги приділяли тому, щоб майбутні економісти чітко зрозуміли місце професійно-комунікативної компетентності в загальній системі їхньої професійної підготовленості й засвоїли думку про необхідність докладання активних зусиль щодо оволодіння цією компетентністю.

Реалізація другої визначеної педагогічної умови передбачала забезпечення поєднання у процесі здійснення професійної підготовки інформаційно-комунікативних, операційно-практичних і розвивально-рефлексивних технологій, що дозволяло забезпечити комплексний вплив на формування в майбутніх економістів професійно-комунікативної компетентності. Так, використання інформаційно-комунікативних технологій сприяло формуванню у студентів правильних уявлень про суть інформації і комунікації як процесу її передачі іншим людям, засвоєнню знань про вимоги до професійного спілкування і специфіку його реалізації в економічній галузі, норми ділового спілкування, основи конфліктології тощо. Застосування операційно-практичних технологій спрямовувалось на опанування студентами відповідними комунікативними вміннями та їхнє закріплення у практичній комунікативній діяльності, оволодіння майбутніми фахівцями моделями оптимальної поведінки в типових ситуаціях професійної діяльності, набуттю досвіду грамотної комунікативної поведінки тощо. Реалізація розвивально-рефлексивних технологій в освітньому процесі вищого економічного навчального закладу спонукала студентів до професійно-особистісного саморозвитку, прояву рефлексивного ставлення до формування власної професійно-комунікативної компетентності. Науково обґрунтоване поєднання зазначених технологій давало можливість забезпечити системний вплив на оволодіння студентами всіма структурними компонентами названого феномену.

У контрольній групі формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх економістів відбувалося стихійно, за допомогою використання традиційних для вітчизняної вищої школи методів і форм організації навчання студентів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Експериментальним упровадженням визначених педагогічних умов у професійну підготовку майбутніх економістів у вищому навчальному економічному закладі доведена їхня ефективність. Так, в експериментальній групі кількість студентів, які продемонстрували високий рівень сформованості професійно-комунікативної компетентності, зросла на 18,4 %, у контрольній групі – тільки на 1,4 %. У свою чергу, кількість студентів, у яких сформованість цієї компетентності відповідає низькому рівню, в експериментальній групі знизилася на 31,2 %, а в контрольній – тільки на 3,4 %.

У подальшому планується розробити науково-методичні рекомендації з питання формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх економістів засобами інноваційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 1999. – 712с.
2. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 255 с.
3. Немов Р. С. Психология / Р. С. Немов. – В 3 кн. – Кн.1. : «Общие основы психологии» : учеб. – М. : Гуман. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – 687 с.
4. Селевко Г. Педагогическая компетенции и компетентность / Г. Селевко // Сельская школа. – №3. – с 29-32
5. Капустина Л. В. Аксиологический подход к формированию толерантности в деловом профессиональном общении при подготовке экономистов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Л. В. Капустина. – Самара, 2006. – 235 с.

6. Копил Г. О. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з міжнародної економіки у процесі вивчення іноземних мов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Г. О. Копил. – Житомир, 2007. – 20 с.